

wat het anatomisch onderzoek aangaat, tot meer positieve resultaten gekomen. Bij het onderzoek van de urethra met den catheter kwam hij namelijk op 5½ centimeter van het or. ext. tegen een plooi en daaronder een weinig naar links in een kleine holte, en bij onderzoek door het rectum voelde hij achter de symph. pubis een daaraan beantwoordend orgaan, vanwaar naar links een streng liep, die hij tot naast het rectum kon vervolgen. Hier lag op de plaats, waar bij de vrouw het ovarium ligt, een langwerpig, eenige centim. lang, voor drukking zeer gevoelig orgaan, dat hij zeer geneigd is voor een ovarium te houden, terwijl de in de urethra mondende holte de rudimentaire uterus en de naar links gaande streng de linker tuba zoude zijn. De zwelling links van de raphe houdt hij bepaald voor den bulbus urethrae en het gezwel onder de linker liesplooi voor een oude dijbreukzak, waarnaast een paar vergroote klieren liggen. Ook SCHULZE is zeer geneigd CATHARINA HOHMANN als een hermaphrodiet te erkennen, mits hij nauwkeurige opgaven krijgje omtrent den duur enz. der maandelijksche bloedvloeijingen, die anderen hebben waargenomen.

P. J. BARNOUW.

ZWAVELIG ZUUR ALS DESINFICIEEREND MIDDEL. — Onder leiding van HOPPE-SEYLER onderzocht JÜDELL den invloed van zwavelig zuur op biergist. Hij kwam tot het resultaat, dat eene atmosfeer, die ¼ volum procent zwavelig zuur bevat, elk spoor van gisting doet ophouden, elke vermeerdering van gistcellen tegenaat. Een dergelijk klein gehalte der lucht aan zwavelig zuur is voor kleuren, voor metalen enz. geheel onschadelijk. HOPPE-SEYLER vestigt, naar aanleiding dier onderzoekingen, de aandacht op het zwavelig zuur, als een hoogst geschikt middel om de lucht te desinfectieeren. Hij herinnert aan de plaats *Fahlun* in Zweden, waar de lucht zwavelig zuur bevat, en waar epidemieën van cholera en typhus onbekend zijn. Uit zijne eigene ervaring haalt hij een voorbeeld aan, hoe tijdens eene cholera-epidemie in Berlijn eene der meest overvulde zalen door het branden van zwavel gedesinfectieerd werd, en hoe later op die zaal zich geene gevallen van cholera hoegenaamd meer voordeden. Wel spreken de ervaringen, die GUYON op St. Lucie, één der Antillen, opdeed, schijnbaar tegen de voortreffelijkheid van het zwavelig zuur als desinfectans. De lucht toch zou ook daar SO² bevatten, en toch woedde er de cholera in hevige mate. Uit de mededeelingen van GUYON zelve blijkt intusschen, dat de gazsoort, die de lucht op St. Lucie bevat, niet zoo zeer zwavelig zuur, als wel het ook in ons land maar al te goed bekende zwavelwaterstof geweest is. (JÜDELL, *Ueber die Einwirkung der schwefligen Säure auf Weinhefe*, u. s. w., in HOPPE-SEYLER'S *Medizinisch-Chemische Untersuchungen*, Heft 3, pag. 407.)

B. J. S.

I N G E Z O N D E N S T U K .

Z E L F V E R D E D I G I N G .

Met het gezegde „la critique est aisée mais l'art est difficile” heeft zeker al menig schrijver zich getroost, wanneer het hem bleek, dat een ander te recht of ten onrechte een minder gunstig oordeel over zijn arbeid had uitgesproken. Ik zou dan ook de aankondiging van mijn werkje over De leer van het Verloskundig onderzoek door Dr. J. BAART DE LA FAILLE van Groningen (zie Afd. II van dit *Tijdschrift*, blz. 484—489) onopgemerkt hebben gelaten, ware het niet dat het voornaamste verwijt,

dat daarin voorkomt, in zoo hooge mate onbillijk is, dat ik mij verplicht reken daartegen protest aan te teekenen, te meer, omdat dat verwijt, in den vorm van een uitvoerig wetenschappelijk betoog ingekleed, van dien aard is, dat het voor hen, die mijn boekje niet kennen, een schijn van waarheid heeft, die hen niet zal opwekken om er kennis mede te maken.

Onbillijk toch, om geen ander woord te gebruiken, is het, wanneer men aan den schrijver, van welk werk ook, eene bedoeling toeschrijft, die hij, blijkens zijne eigene verklaring, *niet* gehad heeft en dan naar *die* bedoeling den inhoud van het geschrift beoordeelt.

De voornaamste grievé, die door Rec. tegen mijn werkje wordt aangevoerd, is, dat ik iets *volledigs* zou hebben willen leveren, terwijl hij meent zeer duidelijk te kunnen aantoonen, dat het boekje niet alleen alles behalve *volledig* is, maar zelfs, dat er vele en zeer belangrijke zaken in ontbreken, die er in hadden *moeten* staan.

Rec. heeft zich de moeite gegeven, om het boekje zoo accuraat te doorlezen, dat hem enkele taal- of stijlfouten, ja zelfs onnauwkeurigheden in de interpunctie niet ontsnapt zijn, ook van de Voorrede, waarin ik op blz. v over den door mij gekozen titel spreek en waarin op blz. vi het door hem geciteerde woord "volledig" voorkomt, heeft hij kennis genomen, maar wat daartusschen staat op het einde van blz. v en het begin van blz. vi, heeft hij eenvoudig als niet geschreven beschouwd, of bij ongeluk over het hoofd gezien. Ik zeide daar: "Hoofdzakelijk heb ik mij voorgesteld, om aan te toonen, hoe men onderzoekt en wat men daarbij vinden kan. Welke conclusiën de onderzoeker uit het gevondene kan opmaken, is slechts nu en dan met een enkel woord aangeduid: had ik in dit opzicht uitvoeriger willen zijn, dan had ik eene volkomene semiologie van de ziekten van het vrouwelijke geslacht moeten schrijven; doch dit lag eensdeels niet in mijne bedoeling enz."

Mij dunkt, de beteekenis van die zinsnede kan voor niemand onduidelijk zijn. "De conclusiën uit het gevondene op te maken" kan in den context, waarin die woorden hier staan, wel op niets anders doelen dan op de diagnose, die de arts zal moeten maken, na een onderzoek ingesteld te hebben; die diagnose volgt nu wel in den regel op het onderzoek, maar zij maakt er toch stellig geen integreerend deel van uit, daarom behoefde ik ook volstrekt van geen bijzondere ziektevormen, noch van elongatio portionis vaginalis, noch van haar voorkomen met of zonder prolapsus uteri, noch van polypen en fibroïden, noch van de verschillende excrescentiën aan het ostium uteri, noch van de flectiën der baarmoeder, noch van de haematocele te spreken. Had ik dat gedaan, dan had ik *niet* over de "Leer van het onderzoek" geschreven, maar eene semiologie van de ziekten van het vrouwelijk geslacht en dan had ik, behalve de desiderata, die Rec. aanstipt, nog eene menigte andere onderwerpen moeten bespreken, die door hem niet genoemd worden, bijv. de tumores ovarii, de intra- en extraperitoneale exsudaten, de verschillende vormen van stenosis en atresie van het vrouwelijk genitaal-kanaal, de rupturæ uteri et vaginae, de zoo uiteenloopende vormen van blaas- scheede- en baarmoederfistels enz., om nu nog niet eens te spreken van de thrombi vaginae et vulvae, de ulcera puerperalia et syphilitica, de phlegmorrhoeën, blennorrhoeën en catarrhi e tutti quanti. Al die ziekten toch kunnen een gynaecologisch onderzoek vorderen en de door mij zoo even genoemde zijn zeker van niet minder beteekenis en niet minder menigvuldig dan de door Rec. vermelde.

Doch het is niet alleen eene onvolledigheid met betrekking tot de onderwerpen, die ik, altijd volgens Rec., had *moeten* bespreken, die mij door hem ten laste gelegd wordt, maar het wordt ook afgekeurd, dat ik sommige hulpmiddelen bij het onderzoek geheel met stilzwijgen ben voorbijgegaan. Als zoodanig noemt Rec. het microscoop, de

reageerbuis, de exploratief troisquart, den harpoen. Waarlijk, dit verwijt zal, voor wie er over nadenkt, nog onbillijker klinken dan het hierboven wederlegde. Het is volkomen waar, dat het soms noodig kan zijn om een ziekte-produkt van eene gynaecologische patiënte microscopisch of scheikundig te onderzoeken; het kan evenzeer noodig zijn om eene punctio exploratoria te doen in een tumor in pelvi of in een gezwel aan de vulva, maar moeten daarom die methoden tot de leer van het Verloskundig of Gynaecologisch onderzoek gebracht worden? Zijn het zaken, die men in eene Verloskundige of Gynaecologische Kliniek moet leeren? Of behooren de eerstgenoemden niet veeleer tot het gebied der Pathologische Anatomie en Physiologie en de laatste tot de Chirurgische Pathologie? Het is waar, de verschillende afdeelingen der geneeskundige wetenschap grijpen overal in elkander en scherpe grenzen kunnen moeielijk getrokken worden, maar toch, het onderzoek van se- en excreta heeft, voor zoo verre mij bekend is, nog niemand als een deel van het Verloskundig onderzoek, zelfs in den uitgebreiden zin, waarin ik dit woord gebruikt heb, aangemerkt, en moest dat gedaan worden, waarom dan ook het onderzoek van den pols daartoe niet gerekend? Of komt dat minstens niet even dikwijls bij gynaecologische patiënten, bij barende en bij kraamvrouwen te pas? Maar ga ik misschien niet wat ver, door zoo sterk te negeren, dat het chemisch en microscopisch onderzoek niet tot het gynaecologische behoort? Staat het dan niet in het door Rec. zoo geroemde boekje van AMANN, dat door hem als een soort van maatstaf gebruikt wordt, waarnaar hij de bruikbaarheid van het mijne afmeet? Ja waarlijk, er staat iets van in, maar... in den vorm van een Anhang en met eene inleiding, die zeer duidelijk als eene verontschuldiging luidt, dat hij daarbij een gebied betreedt, dat eigenlijk *niet* binnen de grenzen van zijn onderwerp ligt. Maar de thermometrie! dat is toch een verzuim, dat daarvan met geen enkel woord gesproken wordt! Hebben temperatuursmetingen dan geene waarde bij de behandeling van zieke puerperae of geopereerde vrouwen? Wel zeer zeker! Maar moest daarom de techniek der temperatuursbepaling in eene handleiding voor het verloskundig onderzoek besproken worden? Moet hierin de kwestie behandeld worden of het beter is den thermometer in den mond, in de okselholte, of in den anus te plaatsen? Is het noodig om, in het bijzonder voor Gynaecologen, te vermelden, aan welke fluctuatien de temperatuur bij den mensch onderhevig is, wat het klimmen en dalen van den warmtegraad beduidt enz.? Of behoort dit alles niet veeleer tot het gebied der algemeene Pathologie en Diagnostiek en komt het niet bij de zoogenoemde inwendige Geneeskunst en bij de Chirurgie minstens evenzeer te pas als bij de Verloskunde en Gynaeco-Pathologie? Wat ieder arts moet kennen en in den tegenwoordigen tijd ook leert, al is hij nooit van plan zich met verloskundige of gynaecologische praktijk af te geven, behoorde niet tot de onderwerpen, die ik mij verplicht kon rekenen te bespreken en, gelukkig (?) voor mij, schijnt AMANN er in 1861 evenzoo over gedacht te hebben, want in zijn Gynäkologische Untersuchungen is ook van thermometrie geen spraak. Het is waar, de thermometrie was toen nog niet zoo in zwang als nu, nog niet, sit venia verbo, zulk een mode-artikel.

Nog een verzuim wordt mij verweten, of althans door Rec. vreemd genoemd, namelijk, dat ik geene melding gemaakt heb van de kunstmatige verwijding van de portio vaginalis (lees: het halskanaal der baarmoeder) door drukspans enz. Hieromtrent wil ik gaarne bekennen, dat ik zelf getwijfeld heb, of ik er van spreken moest of niet; ik heb echter tot het laatste besloten, omdat het m. i. meer in eene gynaecologische operatieleer dan in een werkje, uitsluitend aan het onderzoek gewijd, te huis behoorde. Eene dusdanige kunstbewerking baant wel den weg tot een onderzoek der baarmoederholte met den vinger, maar is evenmin als een deel van dat onderzoek te beschouwen,

als het insnijden of wegnippen van het hymen vóór het exploreeren, wanneer dit te sterk ontwikkeld is of te klein van opening om het inbrengen van den vinger toe te laten.

En nu nog een woord over hetgeen door Rec. gezegd wordt van wat in mijn boekje *niet* ontbreekt. Ik ben zeer gevoelig voor den lof, toegekend aan het Hoofdstuk over de bekkenmeting. Of heb ik dien misschien voor een deel te danken aan de begeerte van Rec. om, door niet alles af te keuren, een schijn van onpartijdigheid te bewaren, en voor een deel daaraan, dat AMANN daarover niet spreekt, en dus de maatstaf ter vergelijking aan Rec. ontbrak? Van den overigen inhoud wordt, behalve hier en daar eene korte aanhaling van door mij vermelde bijzonderheden weinig gezegd. Enkele, als het ware los daarheen geworpen gezegden, bijv. blz. 484: „S. hoorde eens den foetalen hartslag bij eene bipara, de 17de week na de conceptie; *zelden wordt deze vroeger dan op de helft der zwangerschap gehoord:*” en op blz. 488. „Het zesde Hoofdstuk handelt over het gecombineerd uit- en inwendig onderzoek, *geheel volgens HOLST,*” hebben wel iets verdachts, maar gaarne wil ik aannemen, dat er geene kwade bedoeling achter schuilt. Een paar rectificatiën, bijv. het verkeerd door mij aangegeven jaartal van den gelukkig reeds vergeten voorslag van TYLER SMITH en de opmerkingen over enkele taal- of stijlfouten onderschrijf ik volgaarne. Zij bewijzen, zoo als ik hier boven reeds opmerkte, dat Rec. mij de eer heeft aangedaan om het boekje accuraat te lezen en daarom viel het mij dan ook des te meer mede, dat hij (behalve natuurlijk de door hem afgekeurde omissiën) zoo weinig van hetgeen in mijn boekje staat heeft afgekeurd. Daarin ligt voor mij, en naar ik vertrouw ook voor anderen, eene stilzwijgende verklaring, dat verreweg het meeste, wat mijn boekje bevat, ook hem bruikbaar en nuttig voorkomt. Ik constateer die stilzwijgende verklaring hier met groot genoegen. Zij is voor mij van vrij wat meer beteekenis, zij streelt mijn gevoel van eigenwaarde als schrijver in veel hooger mate dan elke loftuiting, hoe welgemeend ook, van een wellicht partijdig vriend.

Leiden, 17 October 1868.

A. E. SIMON THOMAS.

B E R I G T E N.

BUITENLAND.

LONDEN. — In de weken, eindigende 13 October en 7 November l.l., werden er alhier 2342 en 2145 geboorten en 1521 en 1387 sterfgevallen, waaronder 6 en 1 aan variolae, 31 en 32 aan morbilli, 109 en 119 aan scarlatina, 11 en 8 aan diphtheritis, 34 en 28 aan tussis quinta, 50 en 54 aan typhus, 20 en 19 aan diarrhoea en 1 en 1 aan cholera, vermeld.

— *The Lancet*, van 7 November l.l., wijdt eenige regelen aan de beschouwing der sterfte-opgaven, zoo als zij voor de drie maanden Julij, Augustus en September in de opgaven van den „Registrar General” voor Engeland vermeld zijn. Gedurende de 30 jaren, dat deze geregelde opgaven vermeld zijn, had alleen in 1846, 1849 en 1857 de sterfte van gemeld kwartaal, even als in dat van dit jaar de sterfte van het kwartaal der maanden Januarij, Februarij en Maart (winterkwartaal) overtroffen. Het totale sterftecijfer, hetgeen voor dat kwartaal (als zomerkwartaal op de lijsten vermeld) 130,502 bedroeg, zoude, indien de gezondheidstoestand even gunstig ware geweest als